

*Г.В. КОРНІЙЧУК, кандидат економічних наук, докторант
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»*

Характеристика фінансового потенціалу підприємства як економічної категорії

Постановка проблеми. У ринкових умовах фінансовий потенціал є доміантним чинником впливу на забезпечення конкурентоспроможності підприємства та його економічний розвиток. Від рівня фінансового потенціалу залежать обсяги власних фінансових ресурсів, можливості й умови доступу до зовнішніх джерел їх формування, фінансова стійкість та адаптивність підприємства. Через ці обставини фінансовий потенціал стає ключовим параметром при прийнятті управлінських фінансових рішень. Тому питання його ідентифікації, кількісної та якісної характеристики окремих елементів, визначення специфічних індивідуальних ознак мають принципове методологічне та прикладне значення, оскільки виступають конститутивними атрибутами ефективної системи фінансового управління підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У спеціальній науковій літературі питанням управління формуванням та використанням фінансового потенціалу приділяється значна увага. У контурі цієї проблематики проводять наукові дослідження такі відомі вітчизняні вчені як В. Г. Андрійчук, І. О. Бланк, О. Є. Гудзь, Н. М. Давиденко [4], М. Я. Дем'яненко [6], І. М. Зеліско [5], Ю.О. Лупенко, О.О. Непочатенко, П. А. Стецюк, Н. С. Танклевська, Н. В. Трусова [7-11]. Їхній науковий доробок дав змогу сформуванню сучасний науково-методологічний базис дослідження й вирішення багатьох теоретичних і прикладних питань у сфері управління фінансовим потенціалом виробничих підприємств, що функ-

ціонують у національній економіці. Зокрема, суттєві наукові здобутки стосуються розширення та поглиблення розуміння економічної природи фінансового потенціалу, його місця й ролі у системі фінансово-економічних відносин між ринковими інститутами та суб'єктами господарювання, методології управління процесами формування й використання фінансового потенціалу тощо. Значна увага приділяється дослідниками регіональним і галузевим аспектам управління фінансовим потенціалом. Нині практично сформовані загальні контури сучасної парадигми управління фінансовим потенціалом підприємства.

Однак динамічне ринкове середовище, що постійно змінюється, генерує нові проблеми й завдання, які потребують свого розв'язання та розширення наукового пошуку. Одним з таких наукових і прикладних завдань є ідентифікація фінансового потенціалу та його структурних елементів, визначення їх якісних характеристик, а також встановлення компетенції й ареалу впливу на відтворювальні процеси підприємств реального сектору економіки.

Мета статті – дослідження фінансового потенціалу підприємства на основі декомпозиції його основних складових, наукова аргументація якісних характеристик у контексті розбудови науково-методичного базису управління процесами їх формування та ефективного використання.

Виклад основних результатів дослідження. У процесі господарської діяльності кожне підприємство, залежно від виробничої потужності, формує й використовує певні обсяги фінансових потоків. Останні впли-

вають як на ефективність функціонування підприємства, так і на формування й реалізацію його виробничої, інвестиційної та фінансової політики. Фінансові потоки, що є базовою складовою фінансових взаємовідносин, формують певні стійкі взаємозв'язки підприємства з податково-бюджетними органами держави, інститутами фінансово-кредитної й інноваційно-інвестиційної системи, іншими господарюючими суб'єктами і домашніми господарствами. Фінансові взаємовідносини пов'язані з формуванням, акумуляцією та розподілом фінансових ресурсів, трансформацією їх в інші види економічних ресурсів і використанням на виробничі, інвестиційні та соціальні цілі.

Реалізуючи свою економічну політику в процесі господарської діяльності, підприємство генерує фінансові потоки, що формують фінансові ресурси національної економіки, які перерозподіляються у межах їх кругообігу. Частина цих фінансових ресурсів доступна й використовується самим підприємством, у результаті чого формується його фінансовий потенціал. Він являє собою максимальний обсяг фінансових ресурсів, які у конкретних організаційно-економічних і фінансових умовах спроможне залучити підприємство для реалізації своїх виробничих та інвестиційних програм, а також відшкодувати у повному обсязі за рахунок чистих грошових потоків, які генерують (забезпечують) ці програми.

Фінансовий потенціал не існує сам по собі, а є невід'ємною складовою будь-якої соціально-економічної системи. Він взаємодіє з іншими елементами системи, кожен з яких виконує певні функції, має власні межі компетенції й індивідуальні якісні характеристики. Для ефективного управління цими елементами постає необхідність їх ідентифікації.

Фінансовий потенціал, як і кожна економічна категорія, може бути визначений кількісними та якісними характеристиками. При цьому «якісний підхід ... відображає характерні особливості його формування, накопичення, зростання, а також реальні й потенційні можливості його використання, управління ним у коротко-, середньо- та дов-

гостроковій перспективах із урахуваннями причинно-наслідкових зв'язків» [12, с. 48].

Проведений нами аналіз наукових публікацій у цій сфері фінансової теорії й фінансового менеджменту показує, що з даних питань не має однозначності. Це призвело до існування досить широкого кола якісних характеристик, що стосуються фінансового потенціалу. При цьому одні й ті ж атестації різні автори відносять до елементів, функцій, принципів, ознак, особливостей, цілей тощо.

Зрозуміло, що розмаїття думок зумовлене складністю та багатогранністю форм прояву такого специфічного економічного явища як фінансовий потенціал. До того ж він має досить широкий спектр функціонального призначення, що потребує більшої конкретизації й деталізації в процесі дослідження його окремих аспектів. Тому немає об'єктивних підстав вважати ці позиції помилковими. Кожна з них має право на життя і підпорядкована меті, яку ставить перед собою дослідник.

Із методологічного погляду базисною основою аналізу якісних характеристик економічного об'єкта, явища чи процесу є визначення їх функціонального призначення та розкриття функцій, які кожен з них виконує у складі цілісної соціально-економічної системи. При цьому слід враховувати, що кожний економічний об'єкт виконує визначене коло функцій, які притаманні його економічній природі.

У сучасній науковій літературі нині домінують ресурсний підхід до інтерпретації економічної природи фінансового потенціалу [13, с. 66] й ототожнення його з фінансовим капіталом, грошовими фондами і фінансовими відносинами [14, с. 289]. Проявом цього концептуального бачення є ототожнення функцій фінансового потенціалу з функціями фінансів та, зокрема, таких із них, як забезпечення, перерозподілу, стимулювання й контролю [15, с. 50-51]. З цією позицією можна погодитися лише частково. Оскільки фінансовий потенціал належить до сфери (компетенції) теорії та практики фінансів, то його функціональне призначення знаходиться також у цій сфері й покликане забезпечити виконання завдань і функцій фі-

нансів. Однак, на нашу думку, фінанси виконують загальніші (системніші) функції. Крім того, забезпечення їх виконання належать до компетенції й інших фінансових категорій. Тому існує необхідність більшої деталізації та конкретизації функцій окремих елементів системи, у нашому випадку – фінансового потенціалу як елемента системи фінансів.

Прагматичною є позиція з цього питання Г.В. Кучер, яка до функцій фінансового потенціалу відносить розподільчу, відтворювальну, контрольну й індикативну [12, с. 50].

На наш погляд, найсуттєвішими функціями, які характеризують якісні сторони фінансового потенціалу, його роль і місце у відтворювальному процесі підприємства, є функція формування нових грошових потоків, акумулятивна, резервна, розподільча, алокаційна та трансформаційна. Наведемо їхні короткі характеристики.

За допомогою функції *формування нових грошових потоків* у процесі здійснення виробничої, інвестиційної й фінансової діяльності формуються фінансові ресурси підприємства, що виступають матеріальною основою та конститутивним атрибутом його фінансового потенціалу. Крім того, наявність власних фінансових ресурсів створює необхідні організаційно-економічні передумови для залучення їх із зовнішніх джерел.

Значення *акумулятивної* функції проявляється в тому, що для фінансового забезпечення виробничої й інвестиційної діяльності необхідні значні обсяги фінансових ресурсів, які, як правило, не можна сформувані терміново, для цього потрібен певний час. Одночасно генерування грошових потоків у процесі виробничої та інвестиційної діяльності, за рахунок яких формуються власні фінансові ресурси, відбувається впродовж певного часового періоду. Крім того, для багатьох видів виробничої діяльності існує часовий лаг між формуванням і використанням фінансових ресурсів. Усі ці процеси зумовлюють необхідність акумуляції фінансових ресурсів.

Резервна функція іманентна, тобто внутрішньо притаманна усім видам потенціалу та впливає з їхньої економічної природи. Вона

безпосередньо пов'язана з попередньою функцією. Крім накопичення фінансових ресурсів до компетенції резервної функції входить ще й усвідомлене обмеження щодо використання певної частини фінансових ресурсів. У такий спосіб створюються певні види фондів і резервів, що мають цільове призначення та використовуються лише на певні обмежені їх регламентами цілі.

З використанням *розподільчої* функції в економічній діяльності підприємства здійснюється розподіл обмежених обсягів фінансових ресурсів між окремими конкуруючими галузями виробництва й напрямками їх використання, а за допомогою *алокаційної* – розміщення між цими за визначеними пріоритетами використання. Крім того, за допомогою алокації відбувається адаптація структури виробництва до пріоритетів загальної стратегії економічного розвитку підприємства та його конкурентного оточення.

Трансформаційна функція дає змогу підприємству сформовані, акумульовані й розподілені між пріоритетними напрямками використання фінансові ресурси перетворити в інші види економічних ресурсів для їх використання у виробничій та фінансовій діяльності.

Визначені й охарактеризовані функції фінансового потенціалу створюють методологічне підґрунтя для визначення його якісних характеристик. Розглядаючи загальнометодологічні аспекти економічного потенціалу, колектив авторів (Федонін О.С., Рєпіна І.М., Олексюк О.І.) вказує на те, що він «об'єднує в собі як просторові, так і тимчасові характеристики, концентрує одночасно три рівні зв'язків та відносин». Перший рівень – це результат «минулого нагромадження системою сукупних властивостей, які зумовлюють можливість її до функціонування й розвитку» і в цьому контексті тотожний поняттю «ресурс». Другий – «характеризує рівень практичного застосування та використання наявних можливостей» і також тотожний поняттю «ресурс». Третій – «орієнтується на розвиток (на майбутнє)» й набуває ознак понять «ресурс» і «резерв» [16, с. 11]. Очевидно, що такі пояснення уточнюють лише досить загальні характеристики його економічної сутності та не дають можливості од-

нозначної ідентифікації досліджуваних понять. До того ж терміни «потенціал», «запас» і «резерв» є синонімами. Однак вказівка на просторові та часові характеристики має важливе значення, оскільки визначає динамічний характер потенціалу.

Окремі автори проектують властивості інших видів потенціалу підприємства на якісні характеристики фінансового потенціалу. Зокрема, І.В. Саух у такий спосіб виділяє серед них цілісність, структурність, складність, динамічність, унікальність, адаптивність, синергічність, протиентропійність, зв'язок із зовнішнім середовищем, гомеостаз, безперервність, інерційність [17, с. 261]. Певно, що подібна адаптація поглиблює сутнісне сприйняття економічного змісту такої складної й багатогранної категорії, як фінансовий потенціал. Однак вона позбавляє його індивідуальності, оскільки такі характеристики можна віднести до багатьох інших економічних категорій. До того ж без вказівки до якої з них вони належать, виникають складнощі з ідентифікацією. Крім того, окремі з наведених характеристик містять у собі певні суперечності. Наприклад, динамічність та адаптивність у загальному випадку конфліктують з інерційністю.

Більш глибокої аргументації, на наш погляд, потребують ключові ознаки фінансового потенціалу, виділені А.Г. Атаєвою. До таких вона відносить належність до загального економічного потенціалу; системність; сукупність фінансових можливостей; поділ за ступенем використання; цілеспрямованість активізації [18, с. 7]. Цей підхід компілює характеристики різних аспектів формування і використання фінансового потенціалу, до того ж не враховує окремих методологічних вимог до наукового дослідження в сфері економічної та фінансової теорії.

Прийнятною з теоретичного та практичного погляду є характеристика фінансового потенціалу білоруським дослідником О.А. Пузанкевичем, який серед його якісних ознак називає такі: категорія зрілої ринкової економіки; важливий елемент відтворювального процесу підприємства; об'єкт фінансового менеджменту, що має вартісну форму прояву та цільову спрямованість [19, с. 50].

Т. В. Клименко виділяє такі якісні характеристики фінансового потенціалу як економічної категорії у контексті розвитку регіону:

сукупність наявних фінансових ресурсів у регіоні, необхідних для підтримки нормального функціонування економіки;

здатність створювати (залучати) фінансові ресурси;

результат економічної діяльності;

резерв економічного захисту від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз;

об'єкт, що передбачає наявність інститутів, які сприяють ефективному управлінню фінансовими ресурсами;

динамічна система, яка відображає економічні відносини та зв'язки, має просторові й часові параметри [20, с. 143-144].

Уявляється, що наведені характеристики стосуються не лише фінансового потенціалу регіону, їх цілком можна поширити на фінансовий потенціал інших соціально-економічних систем – підприємства, об'єднання, галузі, національної економіки. Однак варто уточнити першу з них.

Дійсно, у концептуальному плані основою фінансового потенціалу та його конститутивним атрибутом є фінансові ресурси. Однак наявність не ідентична доступності до них. Крім того, на величину (розмір) фінансового потенціалу впливає ефективність використання фінансових ресурсів. З цього можна зробити висновок, що обов'язковою якісною характеристикою фінансового потенціалу є *спроможність генерувати певні обсяги грошових потоків, за рахунок яких формуються власні фінансові ресурси*. А це, в свою чергу, передбачає *спроможність накопичувати й ефективно розподіляти фінансові ресурси між конкуруючими напрямками їх використання*, що ми також відносимо до однієї з узагальнюючих якісних характеристик фінансового потенціалу.

Виходячи з того, що фінансові ресурси «...не беруть безпосередньої участі в процесі виробництва..., а ... потребують перетворення в інші види активів» [21], ще однією якісною характеристикою фінансового потенціалу можна назвати *забезпечення їх трансформації в інші види економічних ресурсів*.

Узагальнення проведеного аналізу дає змогу виділити найсуттєвіші якісні ознаки фінансового потенціалу:

динамічна економічна система, детермінована до просторових і часових характеристик;

об'єкт фінансових взаємовідносин підприємства з податково-бюджетними органами держави, інститутами фінансово-кредитної та інноваційно-інвестиційної системи, іншими господарюючими суб'єктами і домашніми господарствами;

об'єкт фінансового менеджменту, який потребує власного інструментарію та технології управління;

інструмент генерування чистих грошових потоків у процесі виробничої, інвестиційної й фінансової діяльності, за рахунок яких формуються власні фінансові ресурси;

інструмент залучення у господарський оборот фінансових ресурсів із зовнішніх джерел їх формування;

інструмент акумулювання та ефективного розподілу фінансових ресурсів за окремими видами діяльності й напрямками їх використання;

інструмент трансформації фінансових ресурсів в інші види економічних ресурсів для забезпечення ними виробничих, інвестиційних, соціальних та інших потреб підприємства.

Наведені характеристики стосуються найсуттєвіших якісних ознак фінансового потенціалу, однак не вичерпують їхнього розмаїття. Крім цих індивідуальних якісних характеристик йому притаманні загальні ознаки економічних і фінансових категорій, складовою частиною яких він є.

Висновки. Здійснений у роботі аналіз показав, що в процесі господарської діяльності підприємства формують фінансові ресурси, які є базисною складовою фінансового потенціалу. Як важлива економічна категорія він може бути описаний кількісними та якісними характеристиками. Базисною основою якісних характеристик фінансового потенціалу є визначення його функціонального призначення. Аргументовано, що найсуттєвішими якісними характеристиками фінансового потенціалу є віднесення його до класу динамічних економічних систем; об'єктів фінансових взаємовідносин та фінансового менеджменту; інструментарію формування й залучення фінансових ресурсів, їх акумулювання та ефективного розподілу, а також трансформації в інші види економічних ресурсів. Встановлено, що подальшим напрямом дослідження може бути розкриття загальноекономічних і фінансових характеристик фінансового потенціалу.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: [моногр.] / В.Г. Андрійчук. – Ніжин: ТОВ В-во «Аспект – Поліграф», 2007. – 216 с.
2. Бланк І.А. Управление финансовыми ресурсами / И. А. Бланк. – М.: Изд-во «Омега-Л»: ООО «Эльга», 2011. – 768 с.
3. Гудзь О.Є. Діагностика та управління фінансовим потенціалом підприємства / О. Є. Гудзь // Облік і фінанси. – 2015. - № 1. – С. 71-76.
4. Давиденко Н.М. Фінансове забезпечення розвитку корпоративного управління в аграрному секторі економіки України / Н. М. Давиденко. – К. : Компринт, 2013. – 430 с.
5. Зеліско І.М. Управління фінансовими ресурсами аграрно-промислових компаній: моногр. / І. М. Зеліско. – К.: Компринт – 2014. – 420 с.
6. Дем'яненко М.Я. Оцінка кредитоспроможності агроформувань (теорія та практика): моногр. / М.Я. Дем'яненко, О.Є. Гудзь, П.А. Стецюк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 302 с.
7. Лупенко Ю.О. Формування перспективної моделі сільського господарства України / Ю.О. Лупенко // Економіка АПК – 2012. – № 11. – С. 10-14.
8. Непочатенко О.О. Організаційно-економічні механізми кредитування аграрних підприємств: моногр. / О. О. Непочатенко. – Умань: УВП, 2007. – 456 с.
9. Стецюк П.А. Формування нової парадигми управління фінансовими ресурсами підприємств / П.А. Стецюк // Економіка АПК. – 2016. – №6. – С. 77-83.
10. Танклевська Н.С. Фінансовий потенціал як категорія управління фінансами підприємства / Н.С. Танклевська // Вісн. Донбаської державної машинобудівної академії. – 2009. – № 2. – С. 257-262.
11. Трусова Н.В. Методологія планування фінансового потенціалу підприємств аграрної сфери / Н. В. Трусова // Економіка і фінанси. – 2014. – №8-9. – С. 21-26.
12. Кучер Г.В. Фінансовий потенціал як економічна категорія / Г.В. Кучер // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – №9 (159). – С. 46-52.

13. Лапуста М.Г. Финансы организаций (предприятий): учеб. / М.Г. Лапуста, Т.Ю. Мазурина, Л.Г. Скамай. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 576 с.
14. Финансы и кредит: учеб. пособ.; под ред. М.В. Романовского, Г.Н. Белоглазовой. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Высшее образование, 2008. – 610 с.
15. Зенченко С.В. Формирование и оценка регионального финансового потенциала устойчивого развития экономики территории: теория и методология: дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.05; 08.00. 10 / С.В. Зенченко. – Ставрополь, 2009. – 316 с.
16. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посіб. / О.С. Федонін, І.М. Репіна, О.І. Олексюк. – К.: КНЕУ, 2003. – 316 с.
17. Саух І.В. Фінансовий потенціал підприємства: принципи та особливості його формування / І. В. Саух // Бізнес Інформ. – 2015. – № 1. – С. 258-262.
18. Атаева А.Г. Понятие и признаки финансового потенциала муниципального образования / А.Г. Атаева // Вест. Самарского госуд. экон. ун-та. – 2010. – 7 (69). – С. 5-10.
19. Пузанкевич О.А. Финансовый потенциал предприятия: его существенные и формальные характеристики / О.А. Пузанкевич // Вест. Полоцкого госуд. ун-та. Серия Д. Экономические и юридические науки. – 2011. – № 5. – С. 45-50.
20. Клименко Т.В. Механизм управления финансовым потенциалом развития региона / Т.В. Клименко // Известия Гомельского госуд. ун-та имени Ф. Скорины. – 2014. – № 5 (86). – С. 143-149.
21. Стецюк П.А. Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: моногр. / П.А. Стецюк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 370 с.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2016 р.

*

УДК 336:338.43:631

*О.І. КОНОВАЛ, асистент
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

Ефективність інвестування у приріст оборотного капіталу сільськогосподарських підприємств

Постановка проблеми. Нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення результативності функціонування і конкурентоспроможності підприємств галузі та, як результат, зміцнення продовольчої безпеки й розв'язання соціальних проблем у сільській місцевості, неможливе без широкого залучення інвестицій в аграрне виробництво. Сучасний стан аграрного сектору економіки України характеризується спадом інвестиційної діяльності через низьку активність іноземних інвесторів та нестачу внутрішніх інвестиційних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах. У грудні 2014 року Указом Президента України було створено Національну раду, метою якої є розробка комплексу заходів і дієвих механізмів поліпшення інвестиційного клімату в державі, збільшення обсягу іноземних інвестицій та капітальних інвестицій

в Україну, підтримки пріоритетних інвестиційних проектів, сприяння ефективній взаємодії інвесторів із державними органами. Тому потенційні інвестори як в Україні, так і за її межами заінтересовані у визначенні пріоритетних напрямів вкладення коштів на рівні регіонів, галузей та підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями теоретичних та практичних засад на макrorівні інвестиційних процесів займалися вітчизняні вчені І.О. Бланк [1], В.М. Геєць, Б.М. Данилишин, А.А. Пересада. Питання інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств висвітлили у своїх працях В.Г. Андрійчук, О.І. Дацій, М.І. Кісіль [4], Ю.О. Лупенко [6], П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк [8] та ін.

Вагомий внесок у теорію і практику інвестиційної діяльності, визначення напрямів інвестування зробили зарубіжні вчені А. Адамс [9], Г. Арнольд [10], З. Боді [11], Р. Колб [12], Й. Сойхтінг [13], інші дослідники.

© О.І.Коновал, 2016